

9. Nefedov S. A. Ekopoliticheskoe nasilie kak fenomen sovremennoy politicheskoy zhizni / S. A. Nefedov // Istoricheskaya i sotsialno-obrazovatel'naya myisl. – 2013. – № 5 (21). – S. 154 – 158.

10. Obschestvo bezopasnosti kak alternativa obschestvu riska / G. V. Kosov, D. A. Lushnikov, S. A. Nefedov [i dr.]. – M. : ANMI, 2006. – 212 s.

12. Petrushenko O. P. Utopiia yak fenomen yevropeiskoi kultury: filosofsko-antropolohichniy analiz : avtoref. dys. ... d-ra filos. nauk : 09.00.04 / Petrushenko O. P.; Lviv. nats. un-t im. I. Franka. – L., 2013. – 31 s.

Надійшла до редколегії 17.10.14

УДК 35

Олексій ОНУФРІЄНКО

*Національна академія державного управління
при Президенті України*

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

РОЗБУДОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК РЕЗУЛЬТАТ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДЕРЖАВНО- ПРАВОВОГО ЗБЛИЖЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ПОШУКИ

Аналізується специфіка сучасних процесів зближення моделей, систем та механізмів державного управління й одночасної правової конвергенції. На основі отриманих даних розглядається проблема необхідності вивчення складної діалектики процесів державно-правового зближення, що мають спільну основу і тотожні концептуальні орієнтири та об'єднані ідеєю розбудови громадянського суспільства.

Ключові слова: державне управління, громадянське суспільство, розвиток національних правових систем, зближення у сфері державного управління, права людини.

Алексей Онуфриенко. Развитие гражданского общества как результат универсального государственно-правового сближения: теоретические поиски

Анализируется специфика современных процессов сближения моделей, систем и механизмов государственного управления и одновременной правовой конвергенции. На основе полученных данных рассматривается проблема необходимости изучения сложной диалектики процессов государственно-правового сближения, у которых имеется общая основа и концептуальные ориентиры, объединенные идеей развития гражданского общества.

Ключевые слова: государственное управление, гражданское общество, развитие национальных правовых систем, сближение в сфере государственного управления, права человека.

Oleksii Onufrienko. Development of civil society as a result of universal state and legal rapprochement: theoretical searches

© Онуфрієнко О. В., 2014

The specific of modern processes of rapprochement of models, systems and mechanisms of public administration and simultaneous legal convergence is analyzed. On the basis of findings the necessity of study of difficult dialectics of processes of state and legal rapprochement, united by general basis and idea of development of civil society, is considered.

Key words: public administration, civil society, development of national legal systems, rapprochement in the field of public administration, human rights.

У контексті сучасних суспільних наук проблема взаємодії та зближення концепцій і систем державного управління і одночасної конвергенції національних правових систем в умовах загальносвітових і регіональних інтеграційних процесів розглядається як одна з найактуальніших, але ще недостатньо досліджених. У контексті сучасних суспільних наук проблема взаємодії та зближення концепцій і систем державного управління і одночасної конвергенції національних правових систем, в умовах загальносвітових і регіональних інтеграційних тенденцій розглядається як одна з найактуальніших, але ще недостатньо досліджених. Учені-компаративісти в галузі державного управління, соціології, економіки, політології, культурології, юриспруденції тощо не можуть залишитися осторонь від вивчення складних особливостей та закономірностей поступового суспільного розвитку в цілому та державно-правової еволюції зокрема. Фундамент цих процесів, спрямованих в одному напрямі, закладено: у концепції правової держави і верховенства права, теорії розподілу влад, ідеї надійного захисту прав і свобод людини, принципах прозорості та підзвітності системи публічного адміністрування, незалежності та відповідальності засобів масової інформації тощо.

Вектори актуальних наукових досліджень скеровано на пошуки найбільш вдалих моделей державного управління та механізмів їх практичної реалізації, рецепції конкретних рішень стосовно організації державних органів та ефективних правових конструкцій, які опосередковують модернізацію публічного адміністрування і вже продемонстрували власну ефективність упродовж тривалого часу при розв'язанні споріднених проблемних питань у зарубіжних державах, за допомогою поступової відмови від неоптимальних архаїзмів, навіть якщо вони визначають традиційні особливості системи державного управління, правової або політичної системи чи історично зумовлені соціокультурною регіональною специфікою, нарешті, завдяки взаємовпливу практики, абстрактних ідей та теоретичної доктрини в цілому, свідомої системної роботи зі зближення законодавства та приєднання до міжнародних договорів тощо.

Убачається, що вагомими складовими універсальної глобалізаційної парадигми розвитку сучасних суверенних держав,

які до сьогодні найяскравіше виявлялися в економічній, політичній та соціально-культурній сферах суспільного життя, у становленні інформаційного суспільства з характерним для нього активним вільним рухом інформації, є також поступова конвергенція підходів до організації систем державного управління (на доктринальному та прикладному рівнях) й одночасне зближення національних правових систем. Означені процеси, в їх діалектичному зв'язку та взаємодії, ми пропонуємо описати за допомогою узагальнюючого поняття «державно-правове зближення», яке, безумовно, потребує подальшої розробки.

Наведені факти підкреслюють міждисциплінарність тематичної проблематики, адже проблеми функціонування суспільства, будучи самостійним предметом науки державного управління, уже вивчаються іншими суспільними науками за допомогою специфічного методологічного інструментарію та з притаманним їм особливим вектором наукового пошуку. При цьому юридичні, соціологічні, культурологічні, філософські аспекти державно-правового зближення мають враховуватися, але не витіснити власне проблематику державного управління – цілі, механізми та наслідки зближення концепцій державного управління, їх порівняльний аналіз з метою виявлення спільного й особливого та запозичення надійних ефективних рішень, уніфікацію структури і функцій апарату державного управління в контексті перспектив європейської інтеграції України, координацію державного управління як цілісної системи, рецепцію ефективних методів і форм добору і підготовки управлінських кадрів, що використовуються у країнах сталої демократії, з оглядом на безумовну необхідність використання вітчизняного досвіду з урахуванням багатоаспектної регіональної специфіки, компаративні дослідження техніки державного управління, підходів до прийняття управлінських рішень та розробки методів державного управління тощо [1, с. 183 – 186]. Зазначене дозволяє констатувати, що дослідження сутності, цілей, характеристик та результатів сучасного державно-правового зближення є актуальним.

Фундаментальний внесок у розробку доктрини державного управління зробили В. Вільсон, М. Вебер, А. Файоль, Г. Саймон, М. Крозьє, Дж. Марч, Ю. Хабермас та ін. Сучасні проблеми державного управління, у тому числі питання модернізації публічного адміністрування в контексті євроінтеграції, досліджують такі вітчизняні науковці, як В. Бакуменко, В. Баштанник, О. Босак, М. Гнатюк, М. Іжа, Ю. Кальниш, Ю. Ковбасюк, С. Серьогін, П. Надолішній, Н. Нижник, В. Скуратівський та ін. Проблематика правового зближення привертала увагу таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як С. Алексєєв, В. Бабкін, В. Богатирьов, Л. Луць,

М. Марченко, К. Осаке, Ю. Тихомиров, О. Третьякова, К. Цвайгерт, Х. Кетц та ін.

На наше переконання, необхідну доктринальну основу для вивчення проблем та перспектив універсального державно-правового зближення сформулював наприкінці 80-х рр. ХХ ст. відомий філософ та культуролог Ф. Фукуяма в програмній роботі «Кінець історії та остання людина»: поширення ліберальних демократій у всьому світі свідчить про наявність кінцевої моделі соціокультурної еволюції людства; ліберальна демократія може стати «завершальною та найефективнішою формою правління в суспільстві», оскільки не має фундаментальних внутрішніх суперечностей та ґрунтується передусім на двох важливих принципах успішної самоорганізації суспільного життя – свободи та рівності [14, с. 7 – 8].

У сучасній вітчизняній та зарубіжній науці державного управління увагу дослідників привертає проблема загальної конвергенції наукових концепцій сучасного публічного адміністрування. Звичайно цей процес обґрунтовується універсальною глобалізацією, загальними євроінтеграційними процесами, інформаційною революцією, новітніми досягненнями у сфері менеджменту та управлінських технологій, спільними традиціями європейської управлінської культури, що є тотожними для сучасних розвинених країн. У сучасній науковій літературі зазначається, що результатом тенденцій до конвергенції теорії та практики державного управління є концепція «відповідного врядування», сформована під очевидним впливом ідеї прав і свобод людини [10, с. 35], що зводиться в кінцевому підсумку до процесів, здійснюваних з метою управління державними справами та ресурсами на умовах забезпечення прав людини. У цьому контексті вельми обґрунтованими є і висновки про те, що саме концепція прав людини стала універсальною основою для сучасного державного управління та всього комплексу процесів функціонування влади, формування та реалізації державної політики та державно-владних відносин [9].

Мета статті – проаналізувати специфіку сучасних процесів зближення моделей, систем і механізмів державного управління та одночасної правової конвергенції, виявити в них спільне й особливе і на основі отриманих даних обґрунтувати необхідність вивчення складної діалектики процесів державно-правового зближення, що мають спільну основу та тотожні концептуальні орієнтири.

Є достатньо підстав вважати, що новаційність проблематики забезпечення прав людини як необхідного фундаменту публічного адміністрування дещо переоцінена, адже в цілому вона формулюється в межах відомого правового підходу до розуміння сутності та основних принципів державного управління, який підкреслює роль ідей

верховенства права та прав і свобод людини для управлінської діяльності й підпорядковує держслужбовців передусім вимогам, пов'язаним із реалізацією концепції правової держави. Зазначене в іншому ракурсі скеровує увагу на міждисциплінарність проблеми універсального державно-правового зближення і неможливість її розв'язання за допомогою інструментарію лише однієї суспільної науки.

Проблеми державно-правової конвергенції розглядаються науковцями також у контексті перспектив європейської інтеграції України, проблематики вдосконалення та модернізації різних аспектів державного управління в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів. Цей напрям наукових досліджень по суті сформував одну з фундаментальних парадигм розвитку вітчизняної науки державного управління, концентруючи увагу переважно на проведенні порівняльного аналізу зарубіжного досвіду державного управління з метою запозичення і запровадження ефективних управлінських концепцій, рішень, елементів систем державного управління тощо на вітчизняному ґрунті. Тематичний спектр таких досліджень є надзвичайно широким (відчувається тягіння авторів до отримання прикладних результатів, що сприяли б євроінтеграції України), а результати наукової роботи оприлюднені на всіх рівнях – від тематичних конференцій різного рівня до системних монографічних досліджень: загальне реформування державного управління в контексті європейських інтеграційних процесів [3], адаптація європейського досвіду державним управлінням регіонів в Україні [4], державне управління у сфері прикордонної безпеки в умовах євроінтеграції [7], європейське врядування як чинник європеїзації державного управління в Україні [10] тощо.

Системний аналіз наявних тематичних наукових досліджень дає можливість зробити узагальнюючий висновок про те, що вони покликані сприяти докорінному реформуванню та модернізації громіздкої й неефективної вітчизняної системи державного управління. При цьому результатом загальної модернізації системи державного управління має стати не тільки суттєве підвищення її ефективності, а також становлення й подальший розвиток громадянського суспільства принаймні у двох взаємопов'язаних напрямках: формування толерантної соціокультурної композиції громадських організацій, об'єднань, асоціацій, рухів, «ситуативних» громадських об'єднань, що, у свою чергу, вимагає правового регулювання їх діяльності та співвідношень між ними; виконання громадянським суспільством ролі експерта управлінських рішень владних структур, що пропонує певну множину варіантів власних рішень та адекватних механізмів їх реалізації [8, с. 14].

У цьому контексті слід звернути увагу на складний діалектичний

зв'язок між зближенням систем державного управління та власне правовим зближенням, який виявляється, зокрема, у тому, що правова конвергенція є засобом зближення в інших сферах суспільного життя, опосередковує його правовим інструментарієм та механізмами. Водночас юриспруденція фундаментально впливає на зближення систем державного управління на концептуальному рівні. Як було проілюстровано вище, конвергенція та подальший розвиток систем державного управління базуються на визнанні філософсько-правових ідей і концептів: правової держави і верховенства права, розподілу влад, розвиненого громадянського суспільства, прав і свобод людини тощо.

Державно-правове зближення забезпечується також розвитком міжнародного права. Процеси глобалізації в сучасному світі, значне зростання рівня міжнародного співробітництва між державами впродовж усієї другої половини ХХ ст., передусім у контексті діяльності ООН, нарешті, стрімкий розвиток доктрини міжнародного права – це лише декілька фундаментальних чинників, що обумовили поступове формування «тектонічного зсуву» в системі джерел міжнародного права, зокрема: сприяли зростанню питомої ваги міжнародних договорів (у тому числі й за рахунок кодифікації звичаєвого права). Сучасні дослідники звичайно підкреслюють, що міжнародний договір перебуває на шляху до набуття статусу основного джерела міжнародного права. Очевидно, що далеко не всі галузі міжнародного права однаковою мірою охоплені цим процесом, і навіть у контексті власне права міжнародних договорів велика кількість важливих питань ще регулюється міжнародно-правовими звичаями, проте кодифікацією, результатом якої стали Віденські конвенції з права міжнародних договорів, було охоплено в кінцевому підсумку відносно обмежене коло проблем. Це обумовлено труднощами, якими завжди характеризується узгодження позицій держав, що репрезентують різні правові сім'ї та системи, форми правління, політичні режими та економічні інтереси тощо.

Міжнародні договори починають сприйматися міжнародною спільнотою не тільки як правовий засіб, необхідний для врегулювання часткових проблем, важливих для суб'єктів міжнародного права, але й як важливий уніфікаційний інструмент, центральний елемент нової філософії міжнародних відносин, підвалини якої було закладено реакцією світового співтовариства на катастрофічні події Другої світової війни. У цьому сенсі міжнародні договори стають дієвим та ефективним інструментом взаємовигідного мирного співіснування держав та міжнародних організацій і навіть відіграють центральну роль у формуванні та функціонуванні «нового світового порядку» [5, с. 7], який відображає реальне політичне, економічне і правове зближення, конвергенцію моделей державного управління в сучасному

світі в цілому; особливу роль в означених процесах відіграють договори про права людини.

У науковій юридичній літературі все частіше визначаються передумови зближення національних правових систем, окреслюються основні історичні етапи та сучасний стан співробітництва держав щодо зближення систем національного права, фіксуються різноманітні механізми та засоби зближення правових систем, розглядається статус уніфікованих та гармонізованих норм у правових системах різних держав світу, вивчаються конкретні правові інструменти як елементи механізму зближення національних правових систем (інтегральні конвенції, модельне законодавство, так зване субправо тощо). Найбільш помітний внесок у розробку доктрини зближення правових систем сучасності зробили відомі фахівці у сфері порівняльного правознавства (у другій половині 90-х рр. ХХ ст.), «батьки» пострадянського компаративізму – С. Алексєєв, М. Марченко, Ю. Тихомиров.

Активно вивчаються різні аспекти правового зближення національних правових систем у межах ЄС; основна увага при цьому приділяється дослідженню конкретних, «активних» форм взаємовигідного зближення національних правових систем та визначаються чотири основні напрямки узгодженого правового розвитку держав: зближення законодавства, коли визначається загальний курс держав у цій сфері, напрями, етапи і способи зближення; гармонізація законодавства, у межах якого узгоджуються загальні підходи, концепції розвитку національних законодавств, опрацювання загальних правових принципів й окремих рішень; прийняття модельних законодавчих актів; уніфікація законодавства, коли розробляються та вводяться в дію загальнообов'язкові єдині правові норми [13, с. 75].

Розвиток правових систем держав ЄС відбувається за допомогою використання правових засобів зближення, гармонізації та уніфікації національних законодавств, а саме: загальний правовий режим (інвестування, податковий), рівний обсяг прав суб'єктів (принцип «національного режиму»), єдині стандарти, вирівнювання рівнів правового забезпечення, визнання юридичних документів (дипломів про освіту тощо), використання спрощеного механізму набуття громадянства, укладення договорів про правове співробітництво та угод про правову допомогу, встановлення загального правового простору (для координації дій у галузях науки, техніки й освіти), рівний юридичний захист суб'єктів, рівнообов'язкові юридичні вимоги, процедури узгодження правових актів, використання правових стимулів та пільг, спільні та скоординовані юридичні дії, поширення санкцій, загальне визнання міжнародно-правових документів тощо [13, с. 76].

Якщо Ю. Тихомиров акцентує увагу передусім на конкретних техніко-юридичних засобах зближення національних законодавств

(передусім у межах ЄС), то С. Алексєєв виводить тематичну проблематику на рівень міждисциплінарних досліджень цілого спектра суспільних наук, підкреслюючи, що зближення сучасних правових систем свідчить про «глобальний злам у розвитку людської цивілізації, розвиток та утвердження цивілізації ліберального типу, а отже, сучасного громадянського суспільства, центром та сенсом якого є Людина, її гідність та високе становище в соціальній системі, її невід'ємні права» [1, с. 226] (переклад автора. – *О. О.*).

Дійсно, незважаючи на всі відмінності публічного права сучасних демократичних держав, різні моделі державно-територіального устрою, неоднакові підходи до організації системи державного управління, співіснування монархічних та республіканських форм правління, усі держави з демократичними політичними режимами керуються принципами правової держави, народовладдя, розподілу влад, вільних виборів, пріоритету прав і свобод людини [1, с. 226]. Завдяки розвитку міжнародного права та імплементації його норм національними правовими системами права людини отримують універсальну юридичну силу, а подальша розбудова сучасних демократичних держав ґрунтується на принципах прав і свобод людини [2, с. 492]. Слід погодитися з С. Алексєєвим, який доходить висновку, що набуття правами людини настільки високої соціальної значущості – це найбільш вагоме явище у процесі перебудови відповідно до вимог сучасного громадянського суспільства за всю історію людства [2, с. 493].

Отже, майже весь спектр суспільних наук, у тому числі культурологія, політологія, юриспруденція та наука державного управління, переважним чином незалежно одна від одної, отримують у ході досліджень схожі результати, тотожні висновки, визнаючи, що метою універсального державно-правового та соціокультурного зближення є передусім остаточне переорієнтування сучасних демократичних держав на проблематику забезпечення прав і свобод людини, що, у свою чергу, є основою для подальшої розбудови громадянського суспільства. У цьому контексті побудова розвиненого громадянського суспільства вже не може сприйматися як одна з важливих, але часткових проблем сучасних суспільних наук та практики державотворення, адже мова йде про набуття нею дійсно універсального характеру, про новий рівень розвитку системи державного управління, правової системи, суспільства в цілому, а в кінцевому підсумку – новий етап суспільного прогресу на шляху до глобального громадянського суспільства.

Зважаючи на те що складна діалектика соціальної взаємодії передбачає також зворотні процеси дивергенції, слід зазначити, що вплив загальносвітових глобалізаційних тенденцій на правове зближення в конвергенцію моделей і систем державного управління часто вдається дещо перебільшеним, оскільки глобалізація зберігає темпи розвитку

передусім в економічній, культурній та політичній сферах суспільного життя. Ентузіазм найактивніших апологетів «кінця історії», таких, як Ф. Фукуяма, спрямований на пошук найоптимальніших форм правління, уже не виглядає настільки обґрунтованим, як це сприймалося в контексті розпаду світової соціалістичної системи.

Дійсно, загальний імпульс до побудови ліберальних демократій ще зберігається, але з істотними «поправками» на процеси авторитарної реакції, які спостерігаються в більшості пострадянських держав, на занадто довгу стагнацію демократичного розвитку країн Латинської Америки, на відсутність помітного прогресу в цій сфері в мусульманських країнах, на певні обмеження прав і свобод людини у сталих демократіях у зв'язку з реальною чи припущеною терористичною загрозою тощо. Таким чином, реальна правова конвергенція (у найзагальнішому сенсі цього поняття), особливо на рівні базових правових принципів та приватного права, охоплює лише романо-германську та англосаксонську правові сім'ї й окремі правові системи, що входять до їх складу, причому їх взаємодія в багатьох параметрах характеризується і віддаленням, що зазначається деякими зарубіжними вченими [15]. Правові системи релігійно-традиційного типу взагалі майже не охоплені цим процесом.

У цьому контексті також можна порушити проблему, що є характерною для так званих молодих чи нестійких демократій, – реальність зближення на техніко-юридичному рівні, поєднана із фундаментальною неспроможністю зблизитися на рівні головних правових принципів, що мають стати основою системи державного управління і звичайно проголошуються під час побудови необхідного в сучасних умовах «фасаду» для міжнародного та регіонального іміджу держави, але не втілюються в життя. Зарубіжні вчені-компаративісти в цьому сенсі оперують терміном *квазізахідне право*, яке в цілому співвідноситься із західною правовою традицією, має похідний від неї характер, особливо за формальними ознаками (типологія та ієрархія джерел права, структура правової системи тощо), але характеризується відносно низьким рівнем правової культури і правосвідомості громадян та неспроможністю реалізувати більшість аспектів правової держави як у сфері економічної демократії (реальна свобода підприємництва та свобода договору, недоторканість приватної власності, мінімальне втручання держави в ринкові відносини), так і у сфері демократії політичної (дійсний політичний плюралізм, рівність громадян перед законом, республіканська форма правління (чи конституційна монархія), розподіл влад, свобода громадян та невідчужуваність прав, принцип верховенства права, незалежність судової влади та механізм конституційного контролю тощо [11, с. 92]. До квазізахідного права звичайно відносять правові системи сучасного

соціалістичного права (КНР, КНДР, Лаос, Куба, В'єтнам). Компаративісти зазначають, що правові системи пострадянських країн уже в цілому вийшли за межі квазізахідного права, але ще зберігають його особливості [11, с. 57], більшість яких пов'язана із неспроможністю здійснення концепції правової держави. При цьому оцінки швидкості чи темпів їх віддалення від квазізахідного права значно перебільшені.

Думається, що цілком на часі усвідомлення проблематичності зближення систем державного управління в умовах запозичення форм західної державно-правової традиції з одночасним нігілістичним ставленням до її змісту, що впливає передусім із низького рівня правової культури населення, включаючи політичну еліту, високого рівня корупції. Все це може обумовити стійку відсутність глибинної принципової державно-правової конвергенції і неможливості подальшої розбудови громадянського суспільства. Усвідомлення цього дає підстави очікувати зростання зацікавленості науковців у здійсненні міждисциплінарних досліджень у межах суспільних наук, значного розширення спектра власного наукового пошуку чи, принаймні, вивчення традиційної для себе проблематики із залученням ширшого науково-практичного контексту. Наукове пізнання такої комплексної багатоаспектної проблеми, як становлення глобального громадянського суспільства неможливе без використання даних соціології, культурології, теорії держави і права, політології тощо. Наука державного управління, враховуючи це, може підкреслити специфіку власного предмета, звернувшись до такої проблематики (що й обумовить подальші наукові дослідження в означеному напрямі):

– загальні закономірності, особливості й тенденції розвитку державотворення та державного управління в контексті універсального державно-правового зближення;

– зближення сучасних концепцій державного управління, що передбачає активний розвиток недержавних структур, задіяних в управлінських процесах;

– реформування державного управління в Україні в контексті євроінтеграції, що розуміється не стільки як процес багатоаспектного, у тому числі політичного зближення, скільки як спільний рух у напрямі розбудови громадянського суспільства та ствердження ідеї прав людини, опосередкований правовою конвергенцією;

– специфіка формування свідомості державних службовців у контексті суперечливої діалектики взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства тощо.

Список використаних джерел

1. **Алексеев С. С.** Право на пороге нового тысячелетия: некоторые тенденции мирового правового развития – надежда и драма современной эпохи / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 2000. – 256 с.

2. **Алексеев С. С.** Собрание сочинений : в 10 т. [+ Справоч. том]. / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 2010. – Т. 6 : Восхождение к праву. – 558 с.
3. **Баштанник В. В.** Реформування державного управління в контексті європейських інтеграційних процесів : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01 / Баштанник Віталій Володимирович ; НАДУ при Президентіві України. – К., 2011. – 36 с.
4. **Бородіна О. А.** Державне управління розвитком регіонів: європейський досвід та його адаптація в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Бородіна Оксана Анатоліївна ; ДРІДУ НАДУ. – Д., 2013. – 20 с.
5. **Лукашук И. И.** Современное право международных договоров : в 2 т. / И. И. Лукашук ; Рос. Акад. наук, Ин-т государства и права. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – Т. 1: Заключение международных договоров. – 672 с.
6. **Малиновський В. Я.** Державне управління : навч. посіб. / В. Я. Малиновський. – Вид. 2-ге, доповн. та перероб. – К. : Атіка, 2003. – 576 с.
7. **Мельников О. Г.** Державне управління у сфері прикордонної безпеки в умовах європейської інтеграції України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Мельников Олександр Григорович ; НАДУ при Президентіві України. – К., 2011. – 20 с.
8. **Модернізація** державного управління та європейська інтеграція України : наук. доп. / авт. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін [та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2013. – 120 с.
9. **Новак-Каляєва Л. М.** Права людини у державному правлінні: теоретико-методологічний аспект : монографія / Л. М. Новак-Каляєва. – Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2013. – 396 с.
10. **Новак-Каляєва Л. М.** Сучасні тенденції до конвергенції в концепціях державного управління / Л. М. Новак-Каляєва // Вісн. НАДУ. – 2013. – № 1(6). – С. 29 – 41.
11. **Осакве К.** Сравнительное правоведение в схемах: общая и особенная части / К. Осакве. – М. : Дело, 2002. – 464 с.
12. **Рудік Н. М.** Європейське врядування як чинник європеїзації державного управління в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Рудік Надія Михайлівна ; ДРІДУ НАДУ. – Д., 2012. – 20 с.
13. **Тихомиров Ю. А.** Курс сравнительного правоведения / Ю. А. Тихомиров. – М. : НОРМА, 1996. – 432 с.
14. **Фукуяма Ф.** Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма. – М. : АСТ, 2007. – 588 с.
15. **Merryman J.** On the Convergence (and Divergence) of the Civil Law and the Common Law / J. Merryman // New Perspectives for a Common Law of Europe / Cappelletti M. (ed.). – L., 1978. – P. 195 – 233.

List of references

1. **Alekseev S. S.** Pravo na poroge novogo tyisyacheletiya: nekotoryie tendentsii mirovogo pravovogo razvitiya – nadezhda i drama sovremennoy epohi / S. S. Alekseev. – М. : Statut, 2000. – 256 s.
2. **Alekseev S. S.** Sbranie sochineniy : v 10 t. [+Spravoch. tom]. /

- S. S. Alekseev. – М. : Statut, 2010. – Т. 6 : Voshozhdenie k pravu. – 558 s.
3. **Bashtannyk V. V.** Reformuvannya derzhavnoho upravlinnia v konteksti yevropeyskykh intehtatsiinykh protsesiv : avtoref. dys. ... d-ra nauk z derzh. upr. : 25.00.01 / Bashtannyk Vitalii Volodymyrovych ; NADU pry Prezydentovi Ukrainy. – K., 2011. – 36 s.
4. **Borodina O. A.** Derzhavne upravlinnia rozvytkom rehioniv: yevropeyskyi dosvid ta yoho adaptatsiia v Ukraini : avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr. : 25.00.01 / Borodina Oksana Anatoliivna ; DRIDU NADU. – D., 2013. – 20 s.
5. **Lukashuk I. I.** Sovremennoe pravo mezhdunarodnykh dogovorov : v 2 t. / I. I. Lukashuk ; Ros. Akad. nauk, In-t gosudarstva i prava. – М. : Volters Kluver, 2004. – Т. 1: Zaklyuchenie mezhdunarodnykh dogovorov. – 672 s.
6. **Malynovskiy V. Ya.** Derzhavne upravlinnia : navch. posib. / V. Ya. Malynovskiy. – Vyd. 2-he, dopovn. ta pererob. – K. : Atika, 2003. – 576 s.
7. **Melnykov O. H.** Derzhavne upravlinnia u sferi prykordonnoi bezpeky v umovakh yevropeiskoi intehtatsii Ukrainy : avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr. : 25.00.01 / Melnykov Oleksandr Hryhorovych ; NADU pry Prezydentovi Ukrainy. – K., 2011. – 20 s.
8. **Modernizatsiia** derzhavnoho upravlinnia ta yevropeiska intehtatsiia Ukrainy : nauk. dop. / avt. kol. : Yu. V. Kovbasiuk, K. O. Vashchenko, Yu. P. Surmin [ta in.] ; za zah. red. Yu. V. Kovbasiuka. – K. : NADU, 2013. – 120 s.
9. **Novak-Kaliaieva L. M.** Prava liudyny u derzhavnomu pravlinni: teoretyko-metodolohichniy aspekt : monohrafiia / L. M. Novak-Kaliaieva. – L. : LRIDU NADU, 2013. – 396 s.
10. **Novak-Kaliaieva L. M.** Suchasni tendentsii do konverhentsii v kontseptsiiakh derzhavnoho upravlinnia / L. M. Novak-Kaliaieva // Visn. NADU. – 2013. – № 1(6). – S. 29 – 41.
11. **Osakve K.** Sravnitelnoe pravovedenie v shemah: obschaya i osobennaya chasty / K. Osakve. – М. : Delo, 2002. – 464 s.
12. **Rudik N. M.** Yevropeiske vriaduvannya yak chynnyk yevropeizatsii derzhavnoho upravlinnia v Ukraini : avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr. : 25.00.01 / Rudik Nadiia Mykhailivna ; DRIDU NADU. – D., 2012. – 20 s.
13. **Tihomirov Yu. A.** Kurs sravnitel'nogo pravovedeniya / Yu. A. Tihomirov. – М. : NORMA, 1996. – 432 s.
14. **Fukuyama F.** Konets istorii i posledniy chelovek / F. Fukuyama. – М. : AST, 2007. – 588 s.
15. **Merryman J.** On the Convergence (and Divergence) of the Civil Law and the Common Law / J. Merryman // New Perspectives for a Common Law of Europe / Cappelletti M. (ed.). – L., 1978. – P. 195 – 233.

Надійшла до редколегії 04.09.14